

سبک زندگی خانواده قرآنی (2)

لازم است که والدین برای فرزندان نام نیکو برگزینند، که تعالی و فضیلت را در وجود کودک زنده نماید و هیچگاه پیرامون نام‌هایی که رذیلت را باعث می‌شود نگرندند مثلاً اسامی که خاطرات شوم و بد را به یاد می‌آورد.

*انتخاب نام نیکو

لازم است که والدین برای فرزندان نام نیکو برگزینند، که تعالی و فضیلت را در وجود کودک زنده نماید و هیچگاه پیرامون نام‌هایی که رذیلت را باعث می‌شود نگرندند مثلاً اسامی که خاطرات شوم و بد را به یاد می‌آورد.

در حدیثی امیرالمومنین (علیه السلام) درباره حق فرزند بر پدر می‌فرماید: ((وَحَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يَحْسِنَ اسْمَهُ وَيَحْسِنَ آدَبَهُ وَيَعْلَمَهُ الْقُرْآنَ))؛ یعنی حق فرزند بر پدر آنست که نام نیکو بر او گزیند و او را خوب تربیت کند و قرآن را به تعلیم دهد. [1]

یعقوب سراج گفت بر امام صادق (علیه السلام) وارد شدم در حالی که بر بالین فرزندش ابوالحسن که در گهواره بود ایستاده بود و با او راز و shy& می‌گویی می‌کرد. نشستم تا از راز گویش فارغ شود، پس گفت به مولایت نزدیک شو سلام کن، نزدیک رفتم و سلام کردم و او با بیان شیوا جوابم را داد و سپس امام موسی بن جعفر (علیه السلام) فرمود: برو اسمی را که دیروز برای دختری نهادی تغییر بده چون این اسمی است که خدا بدش می‌آید. من دختری داشتم که اسمش را حمیرا گذاشته بودم. امام صادق (علیه السلام) فرمود: او (فرزندم) را مورد توجه قرار بده به آن عمل کن تا به رشد برسی. [2]

دوران تولد

بعد از آنکه جنینی با این شرایط تربیتی اسلامی در وجود مادر رشد کرد باید پا به محیط جدید بگذارد و دیده به روی دنیای دیگر باز کند. دوره ی تربیتی جدیدی را شروع می‌کند.

کودک متولد شده دارای روانی سفید همچو یک لوح، که برای پذیرش هر نقشی آماده می‌باشد خالی از هر گونه سیر و صورت و رفتاری است. ولی استعداد آن را دارد که بتدریج علوم و اطلاعاتی را فرا گیرد. نحوه بکارگیری از این استعداد، عقل و هوش مهم است و این لوح سفید تحت رفتار، اعمال، تمایلات و عواطف اطرافیان به ویژه پدر و مادر می‌باشد تا به خود نقش گیرد و رشد و کند تا به مرحله شکوفایی رسد. با توجه به سفارشات ائمه اطهار می‌توان به نقش خانواده در تربیت فرزندان و تاثیر گذاری آن در تثبیت ارزشهای انسانی اشخاص پی برد باید توجه کرد که کودک از همان ابتدای تولد آماده پذیرش اخلاق و رفتار و کردار معنوی است پس باید زمینه‌ها را شناخت و کاربردی کرد. کودک با وجودی خالی از هر گونه دانش و شخصیتی به دنیا می‌آید که روح خدا را با خود دارد. و پیامبر اینگونه رفتار اولیه کودک را عبادت در پیشگاه خدا معرفی می‌کند و این خانواده است که اولین تاثیرات را بر این وجود پاک می‌گذارد و اولین طرحها را در بوم سفید نقاشی می‌کند و تابلو بر شخصیتش قرار می‌دهد و این طرح می‌تواند طرحی اسلامی و دینی باشد یا با ابزاری دیگر که امکان تاثیرگذاری منفی را بر وجود این کودک دارد به نقاشی این بوم سفید پردازد.

چنان چه در روایات مطرح شده است.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله وسلم): «وَأَلِّهِ مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا وَ يُؤَدُّ عَلَى الْقَطْرَةِ ثُمَّ أَبَوَاهُ يَهُودَانِيَهُ وَ بُنَصْرَانِيَهُ وَ يُمَجْسَانِيَهُ.» [3] به خدا سوگند! هر نوزادی بر فطرت (توحیدی و خداشناسی) زاده می‌شود. سپس پدر و مادرش (او را به بیراهه می‌کشاند و مثلاً) وی را یهودی، یا مسیحی، یا زرتشتی می‌سازند.»

خدا در قرآن می‌فرماید:

((وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَّا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ)) [4] یعنی خدا شما را از شکمهای مادرانتان خارج کرد در حالی که چیزی نمی‌دانستید، برایتان چشم، گوش و قلب قرار داد، شاید خدا را سپاس گوید.

آموزشگاه آغازین هر فرد بعد از محیط جنینی، خانواده است که نقش مهمی در سازندگی روح و جان کودک دارد. مرحله جدید تربیت کودک از همان ابتدای تولد هنگامی که نفس کشیدن رادر محیط دنیا تجربه می‌شود؛ شروع می‌شود. و اولین محیطی که تجربه می‌شود؛ کند خانواده است، هر یک از افراد خانواده در تربیت کودک نقش مهمی را ایفا می‌کنند که در آینده کودک دخیل است.

تذکرات اولین لحظات ولادت

- پس از تولد و گریه اولیه کودک هرچه سریع تر پیش از این که به دهان نوزاد چیزی وارد شود به اندازه shy& ی عَدَس از تربت مقدّس حضرت سیدالشهداء علیه السلام مخلوط با آب فرات یا آب باران و یا آب زمزم و اگر ممکن نبود کمی از خرما پاک و حلال به نوزاد بخوراند و کامش را این گونه بردارند.

- بند ناف بریده شده کودک را با دقت و احتیاط یا باید گره بزنند یا با نخ تمیز ببندند و با پنبه آن را پاکیزه کنند.

- هر چه زودتر کودک را غسل داده با پارچه شسته و سفید تمیز بپوشانند.

- هرچه سریع تر (پیش از نیم ساعت تقریباً) با نام خدا مادرش او را از شیر خود تغذیه کند (و خوب است که اول از پستان راست و سپس از پستان چپ او را شیر دهد یعنی در اولین فرصت بلکه همواره از هر دو پستان شیر دهد). اگر کودک را زود شیر ندهند ضررهای فراوانی برای کودک و مادرش دارد و ممکن است قند کودک بیفتد. ضمن اینکه نخستین شیر مادر در انسان و حیوان را خدای سبحان سرشار از مواد معدنی و پروتئین ضروری قرار داده است که با نوشیدن آن، سلامت نوزاد تأمین و بیمه می شود، محروم کردن نوزاد از شیر ولادت (آغوز) ضررهای فراوانی برای نوزاد دارد.

دانشمندان می گویند: تماس پوستی نوزاد با پوست مادر در نخستین ساعت ولادت باعث سلامت جسمی نوزاد، تولید بهتر شیر مادر، تکامل عصبی کودک و ازدیاد محبت بین مادر و نوزاد می شود. [5]

- در گوش راستش اذان گویند و در گوش چپش اقامه

از امیرالمومنین (علیه السلام) نقل شده که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: مَنْ وُلِدَ لَهُ مَوْلُودٌ فَلْيُؤَدِّ فِي أُذُنَيْهِ الْيَمْنَى ، وَ يَقِيمُ فِي أُذُنَيْهِ الْيَسْرَى ، قَانَ ذَلِكَ عِصْمَةً مِنَ الشَّيْطَانِ ، وَ آئَةُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآيَةُ الْكُرْسِيِّ ، وَ آخِرُ سُورَةِ الْحَشْرِ وَالْاِخْلَاصِ وَ الْمَعْذَاتِ)) [6] یعنی هر کس بچه دار شد در گوش راستش اذان گویند و در گوش چپش اقامه زیرا این عمل او را از شیطان محفوظ می دارد، و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) به حضرت علی (علیه السلام) سفارش کرد که نسبت به حسن و حسین این عمل را انجام دهد، بعلاوه سوره فاتحه الكتاب، آیه الکرسی، آیات آخر سوره حشر، سوره اخلاص و معوذتین را در گوششان بخواند.

بنابراین این شیوه چنان روح پاک و لطیف کودک تربیت خود را شروع می کند و با صوت زیبای قرآن و آهنگ دلربای اقامه و اذان روح کودک را نوازش می کند. در اینجا قابل ذکر است که با وجود اینکه نوزاد معانی کلمات و آیات را درک نمی کند ولی نمی تواند انکار کرد که دیدنی ها و شنیدنی ها هیچ تاثیری ندارند گرچه معانی و مفاهیم برایش قابل فهم نباشد.

از نخستین لحظه ای که کودک قدم به دنیا می گذارد، فریاد می زند و گریه می کند که بدون تردید همین گریه برایش مفید و ارزنده است، و حکمت و فلسفه های فراوانی دارد. البته بشر نتوانسته است که به تمام آن حکمت ها پی ببرد، تنها برخی از آن حکمت ها را پیشوایان مکتب وحی بیان داشته اند. حکمت گریه ی کودکان را حضرت امام صادق علیه السلام به این شرح برای مفضل بیان فرموده است: «ای مفضل! فواید گریه ی کودکان را بشناس. در سر کودک رطوبتی است که تراکم آن، سبب پیدایش بیماری های خطرناکی همچون کوری می شود. گریه (طبیعی) این رطوبت را از سر او بیرون کرده، سلامت بدن و چشم ها را تضمین می کند.» آری، گریه (طبیعی) برای کودک سودمند است. اما والدین که از این راز بی خبرند، می کشند به هر وسیله ای او را ساکت و از گریه باز دارند. [7]

توحید و نیایش در گریه ی کودک

از دیدگاه مکتب وحی هر حرکت فطری کائنات به ویژه انسان، دارای فلسفه های است که اسرار آن را جز پیامبر و ائمه علیهم السلام کسی دیگر نمی تواند درک کند مثل گریه کودکان. لذا نباید کودکان را درباره ی گریه ی شان سرزنش کرد. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) برخی از اسرار شگفت انگیز گریه ی کودکان را بسیار عالی و آموزنده بیان فرموده است.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «لَاتَضْرَبُوا أَوْفَالَكُمْ عَلَى بُكَائِهِمْ، فَإِنَّ بُكَائَهُمْ أَرْبَعَةٌ أَشْهُرٌ شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ أَرْبَعَةٌ أَشْهُرٌ أَصْلَاةٌ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) وَ أَرْبَعَةٌ أَشْهُرٌ أَلَدَاءٌ لِوَالِدَيْهِ.» [8] کودکان خویش را به دلیل گریستن شان نزنید و تنبیه نکنید؛ زیرا گریه ی آنان تا چهار ماه چنین شهادت می دهد «لا إله إلا الله»؛ و چهار ماه بعد، صلوات و دعا بر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می باشد و چهار ماه دیگر دعا و نیایش برای پدر و مادر خودش است.

اقسام گریه ی کودک

با عنایت به ارزش معنوی گریه ی کودک باید توجه داشت که گریه ی کودک دارای اقسام گوناگونی است که برخی عبارتند از:

۱. گریه ی طبیعی براساس نیاز جسمی و روانی که دارای فواید فراوانی می باشد.

۲. گریه ی عاطفی، مثل دور شدن کودک از مادرش.

۳. گریه ی شوق، مثل رسیدن ناگهانی طفل به مادر یا پدرش.

۴. گریه ی ناراحتی که یک نوع اطلاع رسانی نیز هست، مثل آن که جایی از بدنش درد کند، یا از چیزی در اذیت باشد، یا از گرما و سرما و گرسنگی رنج ببرد، یا لباسش خیس شده باشد و...

والدین به ویژه مادر باید هرچه زودتر علت گریه را پیدا کرده و برای رفع مشکل او اقدام کنند. اگر احساس شد که کودک ناراحتی جسمی یا روانی دارد، هر چه سریع تر باید به پزشک مراجعه نمایند.

خانواده و والدین در سه جهت می‌شود؛ می‌توانند در تربیت کودک موثر باشند: تغذیه صحیح، تامین نیازهای مادی و جسمانی و تامین نیازهای عاطفی و معنوی.

تغذیه کودک (شیرخوارگی)

یکی از ابزار طراحی و نقاشی وجود هر کودک که در *shy&shy*؛ برگیرنده شخصیت و استعدادها معنوی و جسمانی او در آینده می‌شود نوع و کیفیت شیر است که او از وجود مادر می‌گیرد و با آن تغذیه می‌شود.

اسلام نوع شیر و کیفیت آن را در پرورش کودک موثر دانسته و شیر مادر را بهترین غذا برای کودک و حق طبیعی او می‌داند.

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «ما مِنْ لَبَنٍ رُضِعَ بِهِ الْأَصْبِيُّ أُعْظِمَ بَرَكَهَ عَلَيْهِ مِنْ لَبَنِ أُمِّهِ» یعنی هیچ شیری برای کودک سودمندتر و پربرکتتر از شیر مادر نیست. [9]

بنابراین بانویی که تربیت فرزندش برای او اهمیت دارد باید تا حد امکان او را با شیر خود تغذیه کند و بداند که با اینکار به سلامت جسم و روان او کمک کرده است.

دوران مشروع، مفید و کامل شیرخوارگی ۲۴ ماه و حداقل آن ۲۱ ماه می‌باشد، و کمتر از آن تلف شدن حق مشروع کودک خواهد بود. مگر در مواردی که عذر شرعی یا مصالحی وجود داشته باشد.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «الرَّضَاعُ وَاجِدٌ وَعَشْرُونَ شَهْرًا قَمَا تَقْصَرَ قَهْوُ جَوْرٍ عَلَى الْأَصِيِّ.» [10] دوران شیردهی (حداقل) بیست و یک ماه است. هر چه از این مقدار کم تر شود، بر کودک ظلم و ستم است.

باید توجه داشت که: الف) شیر مادر در خصایل فرزند تأثیر بسزایی دارد. ب) بسیاری از صفات انسان مربوط به دوران شیرخوارگی است. ج) با وضو شیر دادن به کودکان سبب ترقی معنوی آنها در آینده می‌شود.

شیخ مرتضی انصاری از علما و مراجع برجسته قرن سیزدهم بود. کتاب های درسی «مکاسب» و «رسائل» که در حوزه های علمیه تدریس می‌شود، از تألیفات ایشان است. وی زاهد و عابدی بی مانند بود و از نظر علم و جنبه های معنوی، یگانه عصر به حساب می‌آمد. وقتی به مادرش گفتند: «فرزندت به درجات عالی علم و تقوا رسیده است»، در پاسخ گفت: «من در انتظار آن بودم که فرزندم ترقی بیشتری داشته باشد؛ زیرا من به او شیر ندادم، مگر اینکه با وضو بودم و حتی در شب های سرد زمستان هم بدون وضو او را شیر ندادم.» [11]

بنابراین تاکید شده همسری که انتخاب می‌کند و مادر فرزند آینده شماسست، زن زیبا، عاقل، خوش اخلاق، سالم و مومن باشد. زیرا شیری که به فرزند شما می‌دهد سرایت دهنده است و خصوصیتی که در وجودش هست را منتقل می‌کند. [البته در خصوص دایه نیز چنین است.]

حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: تَخِيروا لِلرَّضَاعِ كَمَا تَخِيرونَ لِلنِّكَاحِ قَانَ الرِّضَاعِ بغيرِ الطِّبَاعِ ((. یعنی همانطور که در ازدواج سعی می‌کنید زنان خوب را انتخاب کنید، برای شیر دادن کودکان خود هم سعی کنید زنان خوب را پیدا کنید چون شیر طبیعت را تغییر می‌دهد. [12]

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ أَلْبَاقِرِ (عليه السلام) : «اسْتَرْضِعْ لَوْلَدِكَ لَبَنَ الْحِسَانِ وَ إِيَّاكَ وَ الْقَبَاحِ، فَإِنَّ اللَّبَنَ قَدْ يُعْدِي.» [13] شیر زنان زیبا *shy&shy*؛ روی را به فرزند خود بده. مبدا که زنان زشت روی را به شیردهی فرزندت بگماری؛ زیرا شیر [زشتی و زیبایی را نیز] سرایت می‌دهد. [چهره شناسان تازه آن را دانسته *shy&shy*؛ اند.]

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ : «لَا تَسْتَرْضِعُوا الْحَمَقَاءَ وَلَا الْعَمَشَاءَ، فَإِنَّ اللَّبَنَ يُعْدِي.» [14] زن احمق و نیز زنی معیوب چشم را به شیر دهی فرزندتان مگماری؛ زیرا شیر [ویژگی های ظاهری و باطنی را] سرایت می‌دهد.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ : «تَوَقَّوْا عَلَى أَوْلَادِكُمْ لَبَنَ الْبَغِيَّةِ وَ الْمَجْنُونَةِ، فَإِنَّ اللَّبَنَ يُعْدِي.» [15] شیر زنان زناکار و دیوانه را از فرزندان خود دور نگه دارید؛ زیرا شیر [این ویژگی *shy&shy*؛ ها را] سرایت می‌دهد.

یکی از مسایل پندآموز تاریخ که بسیار دردناک و در عین حال عبرت انگیز بود، ماجرای کف زدن فرزند آیت الله حاج شیخ فضل الله نوری هنگام اعدام پدر بود.

این مجتهد و عادل انقلابی، علیه مشروطه غیرمشروعه آن زمان قد علم کرد. با این که اول مشروطه خواه بود، اما چون مشروطه از مسیر اصلی خود منحرف شد و از مسیر اسلام خارج شد با آن مخالفت کرد، عاقبت او را گرفتند و زندانی کردند. شیخ پسری داشت و پیش از بقیه اصرار داشت که پدرش را اعدام کنند. یکی از بزرگان گفته بود، من به زندان رفتم و علت را از شیخ فضل الله نوری سؤال کردم. ایشان فرمود: خود من هم انتظارش را داشتم که پسر من چنین از کار درآید. چون شیخ شهید، اثر تعجب را در چهره آن مرد دید، اضافه کرد: این بچه در نجف متولد شد. در آن هنگام مادرش بیمار بود، لذا شیر نداشت. مجبور شدیم يك دایه شیرده برای او بگیریم. پس از مدتی که آن زن به پسر شیر می‌داد، ناگهان متوجه شدیم که وی زن آلوده ای است، علاوه بر آن دایه ناصبی بوده و از دشمنان حضرت علی (علیه السلام) نیز بود. همان موقع من ترسیدم و انتظار چنین روز و ایامی را می‌کشیدم... کار این پسر به جایی رسید که در هنگام اعدام پدرش کف زد. آن پسر فاسد، پسری دیگر تحویل جامعه داد به نام کیانوری که رئیس حزب توده شد. [16]

کیفیت شیر بستگی به غذای مادر دارد و بر کودک اثر می‌گذرد.

تمام مواد غذایی، شامل ویتامین *shy&shy*؛ ها، پروتئین و املاح مورد نیاز کودک که در شیر وجود دارد همه بر *shy&shy*؛ گرفته از وجود مادر و غذای اوست که می‌خورد و می‌نوشد و تبدیل به شیر کودک می‌شود.

مادران باید این نکته را مورد توجه قرار دهند که از طریق یک تغذیه سالم می‌توانند در *shy&shy*؛ آینده کودکان از لحاظ

جسمانی و عاطفی و معنوی تاثیر shy&گذار باشند، و این در صورتی امکان پذیر است که از تمام منابع مواد غذایی و گروه‌های غذایی استفاده کنند. به shy&طور کلی غذای مادر shy&کودک باید از مواد غذایی غنی باشد تا هم خودش سالم باشد و هم شیرش مواد لازم را داشته باشد.

کارشناسان مواد غذایی می گویند مقدار شیر مادر به رژیم غذایی، تعادل عاطفی و خواب کافی بستگی دارد. مادر شیرده احتیاج به غذای پر محتوا دارد چون غذا منبع اصلی شیر است و این غذا باید حاوی گوشت، ماهی، سبزی، لبنیات به خصوص پنیر، آرد و حبوبات باشد. ویتامین‌ها از طریق سبزی خام و میوه‌ها به بدن مادر می‌رسد. حجم مایعاتی که مادر در دوره شیردهی لازم دارد باید یک لیتر بیشتر از مواقع دیگر باشد. [17]

آن shy&گونه که درباره‌ی شیر و غذای کودک از نظر مادی و جسمی رعایت مقرراتی ضروری است، از نظر معنوی و روانی نیز رعایت نکاتی لازم است که به برخی اشاره می‌شود:

۱. بردن نام خدا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) در هنگام شیردادن.
۲. هرگاه مادر ناراحت و خشمگین است نباید به کودک شیر بدهد و از عتاب، خشونت و سر و صدا پرهیز نماید.
۳. پیش از شیردادن یا غذا دادن با خنده و نشاط و صحبت کردن کودکانه روان کودک را باید نوازش دهد که فواید فراوانی دارد.
۴. کودک را نباید از خواب بیدار کرد (چه خواب عمیق یا سطحی).
۵. کودک را نباید ترساند که بسیار خطرناک است. هرگاه کودک ترسید کمی آب به صورتش بپاشند و با لطف و محبت باید او را نوازش دهند.
۶. در حضور کودک نباید ناراحتی و دعوا صورت بگیرد. یا نسبت به کسی فحاشی، بی shy&ادبی یا بدگویی انجام دهند.
۷. کودک را اگرچه به شوخی نباید سرکوب کرد. [18]

*تغذیه و تربیت جسمانی

تغذیه مسئله مهمی است که در تربیت جسمانی کودک موثر است و رابطه مستقیم با نوع تغذیه مادر دارد. گرچه حقیقت انسان نفس اوست و هدف اصلی تربیت پرورش صفات و کمالات نفسانی می‌شود shy&باشد ولی نمی‌شود shy&توان تربیت جسمی را نادیده گرفت زیرا انسان باید سالم باشد تا بتواند به تزکیه نفس بپردازد. و بین نفس و جسم انسان ارتباط مستقیم وجود دارد.

تغذیه تنها سیر کردن شکم نیست، و در آن باید نوع غذا و مقدار غذا را رعایت کرد. هدف تغذیه تامین مواد غذایی مورد نیاز بدن است، اعضا و جوارح انسان نیاز به مواد غذایی گوناگون دارد تا به رشد صحیح و سالم خود برسد. ضمن اینکه بدن انسان به مقدار معینی غذا نیاز دارد، پر shy&خوری و کم shy&خوری سلامت مزاج را تهدید می‌شود shy&کند و بیماری به دنبال دارد.

امیرالمومنین (علیه السلام) می‌فرماید: ((قُلْ مَنْ أَكثَرَ الطَّعَامَ قَلِمَ يَسْقُمُ)) [19] کمتر کسی پیدا می‌شود که با وجود پُر shy&خوری بیمار نشود.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرماید: ((كُلْ وَأَنْتَ تَشْتَهِي، وَ أَمْسِكْ وَ أَنْتَ تَشْتَهِي)) [20] وقتی غذا تناول کن که گرسنه هستی و در حالی که هنوز اشتها داری دست از غذا بردار.

بازی با کودکان

توجه به این نکته ضروری است که با هرکسی با زبان و روش خودش و در سطح فکری او باید سخن گفت، به ویژه کودکان با آن روح لطیفی که دارند. روش shy&های کودکان در روح و روان shy&شان اثر قابل توجهی خواهند گذاشت، لذا اسلام روی آن عنایت ویژه داشته است.

عَنْ رَسُولِ شَيْخٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَّ لَهُ.» [21] هرکه نزدش کودکی دارد باید با او کودکی پیشه کند.

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ صَبًا» [22] هر که دارای فرزند [کودک] است باید با او روش کودکی داشته باشد.

شاعر چه زیبا گفته است:

«چون که با کودک سروکارت فتاد هم زبان کودکی باید گشاد»

یکی از روش‌های shy&های آموزنده این است که بزرگان [پدر، مادر و...] با کودکان بازی کنند. چنان shy&چه در سیره shy& پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم آمده است.

عَنْ جَابِرِ رَحِمَهُ اللَّهُ: «دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ أَلْحَسَنَ وَ أَلْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى ظَهْرِهِ وَ هُوَ يَجْتُو لَهْمًا وَ يَقُولُ: نِعْمَ الْجَمَلُ جَمَلَكُمَا وَ نِعْمَ الْعِدْلَانِ أَثْمًا.» [23]

جابر می‌گوید: «به محضر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم شرفیاب شدم، دیدم که حسن و حسین علیهما السلام به پشت آن حضرت قرار دارند، و آن حضرت برای آنان خم شده، بر زانو نشسته بود و می‌فرمود: «چه خوب شتری است شتر شما، و چه خوب هم‌زکابی هستید شما.»

«بسیار اتفاق افتاده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از سفر برمی‌گشتند و کودکان به استقبالش

می‌شد؛ آمدند، آن حضرت برخی کودکان را به بغل خود می‌گرفتند، و برخی را بر پشت خود برمی‌داشتند و به اصحاب می‌گفتند؛ فرمودند که برخی آن‌ها را به بغل بگیرند...» [24]

بازی حضرت فاطمه؛ بازی زهرا با کودک خود

حضرت صدیقه؛ طاهره کودک خود امام حسن بن امیرالمؤمنین علیه السلام را روی دست می‌گرفت؛ هایش حرکت می‌داد و می‌گفت؛ فرمود:

أَشْبَهَ أَبَاكَ يَا حَسَنُ وَأَخْلَعُ عَنِ الْحَقِّ الرَّسَنَ
وَأَعْبُدُ إِلَهًا دَا مَنِّنَ وَ لَأَتَوَالَ دَا إِلَاحِنَ [25]

«ای حسن! همانند پدرت [امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام] باش، [همانند او] بند [اوهام] را از پای حقیقت بگشا و خداوند احسان بخش را بندگی کن و از دشمن کینه توز پیروی مکن»

عنایت دارید که زیباترین نکات آموزنده و ظریف در سخنان حضرت زهرا وجود دارد. این یک دستورالعمل است که زن‌های مسلمان و دل‌باخته‌ها؛ گان مکتب زهرا باید از آن درس بگیرند و در هنگام شیردادن، خواندن، بازی دادن، تفریح و... باید با کلمات خوب و شعارهای سالم و آموزنده فرزندان را نوازش دهند. اما متأسفانه برخی مادران دانسته یا نادانسته و غالباً بر اثر خستگی یا عصبانیت رفتاری نامناسب با فرزندان دارند و آنها را نفرین می‌کنند، فحش می‌دهند و... که اثرات تخریبی فوق‌العاده زیادی در فرزندان دارد

** در بازی کودکان باید توجه داشت که سن و جنسیت دختران و پسران برای انتخاب و علاقمندی آنها به نوع بازیها بسیار تأثیر دارد، بدون تردید بازی‌های مناسب علمی، هنری، سیاسی، نظامی، تفریحی و... فواید فراوانی دارند، از نظر روانشناسی و روانکاو هم یکی از برترین فواید مدرن آن، بازی درمانی است، که هم می‌توان برخی از امراض را در ضمن بازی کشف کرد و هم با طرح بازی‌های روان‌شناسانه آن‌ها را مداوا نمود. [بازی درمانی نیاز به بررسی تخصصی و گسترده دارد.] اما نباید فراموش کرد که برخی بازی‌ها؛ تنها سودمند نیستند که جداً زیان آورند. بازی‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و... که با نقشه‌های تخریبی توسط دشمنان بشریت طرح و ساخته شده‌اند، بازی‌هایی که با خشونت همراه است، جنگ‌ها، کشتارها، بی‌بندوباری‌ها و... (این گونه بازی‌ها و نیز برخی فیلم‌ها و سریال‌ها که جداً بدآموزی دارند و فرزندان معصوم را در معرض سقوط و بدبختی قرار می‌دهند.)

محبت به فرزندان از دیدگاه اسلام

علاوه بر این‌ها؛ که در دین مبین اسلام محبت به فرزندان، عبادت شمرده می‌شود؛ نیاز به محبت یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسانی است و کمبود محبت که آسیب‌زاترین مسئله از نظر روانی است می‌تواند خلأ و فقر عاطفی ایجاد نماید و کمبود آن تأثیر مستقیم بر روح و جسم دارد، به گونه‌ای که اگر یکی از این ابعاد درگیر مرضی شود دیگری را هم درگیر کرده و نمی‌تواند به وظایف خود به خوبی عمل کند. محیط خانوادگی، روابط والدین و اعضاء خانواده و در کل جو روانی حاکم بر خانواده بیش از هر عامل دیگری تعیین کننده رفتار کودکان محسوب می‌گردند، لذا والدین موظفند در خانواده شرایطی بوجود آورند تا فرزندان در تمام ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی و مذهبی رشد و تکامل یابند. بی‌شک وظیفه والدین در کنار خانواده بودن و پرورش کودکان همراه با رحمت و محبت است بخاطر ادای این وظیفه است که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمودند: «جُلُوسُ الْمَرْءِ عِنْدَ عِيَالِهِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ اِعْتِكَافٍ فِي مَسْجِدِي هَذَا» [26] نشستن مرد نزد زن و فرزندش، نزد خداوند متعال محبوبتر از اعتکاف در مسجد من است.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ : « تَنْظَرُ الْوَالِدِ إِلَى وَلَدِهِ حَبًّا لَهُ عِبَادَةٌ » [27] نگرستن پدر به فرزندش با مهربانی، عبادت است.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : « إِنَّ أُمَّةً لَيَرَحَمُ الْعَبْدَ لِيَشِدَّ حَبَّهُ لِوَلَدِهِ » [28] همانا خداوند مهر می‌ورزد و رحم می‌کند به بنده‌ای که فرزندش را بسیار دوست داشته باشد.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : « يَرُّ الرَّجُلُ يَوْلَدَهُ يَرُّهُ يَوْمَ الْيَوْمِ » [29] نیکی ورزیدن انسان به فرزندش (همانند) نیکی کردن به پدر و مادرش می‌باشد.

امام رضا علیه السلام به مردی فرمود: «آیا پدر و مادرت زنده اند؟» گفت: نه. فرمود: «آیا فرزند داری؟» گفت: آری؛ امام فرمود: «به فرزندت نیکی کن، که به منزله‌ای نیکی به پدر و مادرت شمرده می‌شود.»

زیاده روی در نیکی به فرزند؛ نه

همان‌گونه که کمبود مهر و محبت زمینه بروز عقده‌های روحی و روانی را فراهم می‌کند و چنانچه این پدیده تلخ کنترل نشود حتی منجر به ابتلائی جرم و جنایت می‌شود، افراط در محبت نیز آثار و عوارض نامناسبی را به همراه دارد، مهربانی‌های افراطی صلابت شخصیتی فرد را در می‌کند؛ هم می‌ریزد و شرایطی را فراهم می‌کند که آدمی با کوچکترین ناخوشی و ناملاطمتی فرو می‌شکند و با پایین‌ترین حد آستانه تحمل به

عنصری سست و ضعیف تبدیل می‌شود؛shy&

عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَابْنَ مَسْعُودٍ! لَاتَحْمِلَنَّ أَلْسِنَةً عَلَى أَهْلِكَ وَ وُلْدِكَ عَلَى الدُّخُولِ فِي الْمَعَاصِي وَالْحَرَامِ» [30] ای فرزند مسعود! مبادا مهرورزی به خانواده و فرزندان، سبب شود که در [قلمرو] گناه و حرام گام بگذاری.

افراط و تفریط در هر چیز خطرآفرین است و باید میانه‌روی کرد؛shy&، زیاده‌روی؛shy&، روی در نیکی به فرزندان و لوس بار آوردن آنها زیان‌ناک؛shy&، هنجاری دارد.

عَنْ الْإِمَامِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «شَرُّ الْأَبَاءِ مَنْ دَعَاهُ أَلِيٌّ إِلَى الْإِفْرَاطِ.» [31] بدترین پدران کسی است که نیکی و دوستی [به فرزند]، او را به حد افراط و زیاده‌روی؛shy&، سوق دهد [و نازپروری کند].»

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَاتَحَلَّ وَالِدٌ وَوَلَدٌ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ.» [32] هیچ پدری هدیه‌شده؛shy&، ای گران‌بهار؛shy&، از ادب و فرهنگ نیکو به فرزندش نبخشیده است.

رعایت عدالت در میان فرزندان

انسان تشنه‌ی عدالت است و چه بهتر که خانواده کانون عدل و داد باشد تا اعضای خانواده به ویژه کودکان از میوه‌ی لذت؛shy&، بخش عدل بهره‌مند؛shy&، مند شوند تا شاید روزگاری در کشورشان و فراتر از آن در جهان عدل؛shy&، پروری کنند و به عدالت عملی بپردازند.

عَنْ النَّبِيِّ الْأَكْرَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «إِتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلَادِكُمْ» [33] تقوای خداوند را پیشه سازید و با فرزندان؛shy&، تان به عدالت رفتار کنید. [البته عدالت در صورتی ارزنده است که واقعی باشد و بر پایه‌ی تقوای الهی استوار گردد].

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ حَتَّى فِي الْقَبْلِ.» [34] خداوند بلند مرتبه دوست می‌شود؛shy&، دارد که حتی در بوسیدن فرزندان؛shy&، تان [نیز] میان آنان عدالت را رعایت کنید.

* برای کودک یکی از خاطرات تلخ، زمانی است که مادرش کودک دیگری بیاورد و اگر با برنامه و تدبیر خوب مدیریت نشود، رقابت؛shy&، های ناسالم و کدورت؛shy&، ها ایجاد شده و تا آخر عمر باقی خواهند ماند. برای پیشگیری از بروز مشکلات نباید رفتار والدین با فرزند بزرگ؛shy&، تر تغییر پیدا کند، بلکه باید بیشتر اظهار محبت کنند و او را تحویل بگیرند تا حساس نشود و فرزند بزرگ؛shy&، تر فکر نکند که توجه؛shy&، ها به او کمتر شده و به؛shy&، خاطر وجود فرزند کوچک؛shy&، تر به او کم محلی یا بی‌توجهی می‌شود؛shy&، شود. باید دقت نمود که به خاطر فرزند کوچک؛shy&، تر، فرزند بزرگ؛shy&، تر تهدید و تویخ نشود و کارهایی که مربوط به بچه کوچک است توسط بزرگ؛shy&، تر انجام نشود تا او فکر نکند که خادم فرزند کوچک؛shy&، تر شده است. فرزندان را نباید باهم مقایسه کرد که این کار موجب حساسیت آنها نسبت به همدیگر می‌شود؛shy&، شود. (حساسیت؛shy&، های کودکان را باید به حداقل رساند).

عدل آری اما مساوات نه

برخی از فرزندان دارای ویژگی؛shy&، هایی هستند از نظر علم، عمل، تدبیر، معنویت، نظم، کمال، اطاعت، محبت؛shy&، ورزی و... که حتماً والدین آنان را بیشتر دوست داشته، به آنان توجه بیشتر خواهند داشت؛ و اگر خوب و بد، باسواد و بی‌سواد؛shy&، سواد، مطیع و سرکش، بانظم و بی‌نظم و... را یکسان بدانند، ستم آشکار است، هیچ وقت هابیل و قابیل یکسان نخواهند بود، اما این امتیازدهی ویژه باید طوری صورت بگیرد که خطرناک و حساسیت آفرین نباشد و ظواهر را باید حفظ کرد.

رعایت فضائل و دوری از رذائل اخلاقی (عفاف)

بدون تردید عفت و پاکدامنی از پایه‌ی؛shy&، های سعادت انسان است و باید از کودکی و نوجوانی پی‌ریزی شود مؤمنان وارسته علاقه؛shy&، مندند که فرزندان؛shy&، شان از اول تولد با عفت و دارای ارزش؛shy&، های دینی بار ببینند. این آرمان والا نیازمند آن است که خود والدین از کارها و غذاهایی بپرهیزند و عفت و تقوا پیشه کنند. طبیعت کودک همانند یک مغناطیس قوی است که عادت؛shy&، های اخلاقی را جذب می‌کند؛shy&، کند؛ لذا شخصیت او در محیط خانواده، مدرسه، اجتماع شکل می‌گیرد؛shy&، گیرد، بنابراین محیط خانه باید کانون ایمان، معنویت، صداقت، امانت، اخلاص، ایثار، بردباری، عزت؛shy&، نفس، اخلاق شایسته، فرهنگ، تمدن و... باشد تا کودک با کرامت انسانی و سجایای اخلاقی پرورش یابد و پایه؛shy&، های عفت و معنویت او تحکیم گردد، و اگر «نعوذ بالله» فسادهای اخلاقی جایگزین مکارم اخلاقی گردید، بر روحیه؛shy&، ی کودک جداً اثر نامطلوب خواهد گذاشت اگرچه یک برخورد جزئی باشد.

عَنْ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ لِصَيِّبٍ تَعَالَى هَاكِ ثُمَّ لَمْ يُعْطِهِ قَهِيَّ كِدْبَةً.» [35] هرکس به کودک بگوید: «بیا و این را بگیر» آن؛shy&، گاه چیزی به او ندهد، دروغ گفته است. [یعنی این برخورد به ظاهر اندک هم بدآموزی دارد و نوعی آموزش کلاهبرداری و دروغگویی است. کاری که برخی برای گرفتن کودک یا کشاندن او به طرف خود برای ابراز محبت انجام می‌دهند؛shy&، دهند]

به؛shy&، همین خاطر است که پیامبر اخلاق و زیبایی؛shy&، ها فرموده؛shy&، اند: عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا وَعَدَ أَحَدُكُمْ صَبِيَّهُ فَلْيُنْجِزْ.» [36] هرگاه یکی از شما به کودک خود وعده ای داد باید به آن وفا کند.

عَنْ الْإِمَامِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا رَغِبْتَ فِي الْمَكَارِمِ فَاجْتَنِبْ عَنِ الْمَحَارِمِ.» [37] اگر خواهان مکارم،

خوبی & shy;ها و بزرگواری هستی از حرام & shy;ها [اعمال حرام و غذاهای حرام] دوری کن. از آن & shy;جایی که خوردن ناپاک و حرام اثر خطرناک وضعی دارد و قلب و روح انسان را سیاه و آلوده می & shy;کند و معصیت است و نیز خوردن آن به دیگران حتی اطفال جایز نیست و موجب گرفتاری در آتش جهنم می & shy;شود، پس باید از مال حرام، رشوه، دزدی، قمار، پول بی & shy;شمس و زکات، مال مردم و... اجتناب کرد، و نباید کودک و خانواده را به آن & shy;ها آلوده نمود. چنانچه خداوند نیز به مومنان توصیه فرموده & shy;اند: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا لِنَاسٍ وَ...﴾ [38] ای کسانی که ایمان دارید خود و خانواده & shy;ها را از آتش جهنم ننگه دارید...

* یکی از مهم & shy;ترین برنامه & shy;های خانواده باید این باشد که کودک را آرام آرام به جدا خوابیدن از والدین وادار کنند تا روحیه & shy;ی استقلال طلبی در روان او رشد کند و ترس و نگرانی نداشته باشد، و از دو سالگی رختخوابش و از پنج سالگی اتاق خوابش در حد امکان جدا شود (یعنی در کنار والدین نخوابند) و در هر موقع سرزده و بدون اجازه وارد اتاق والدین و زن و شوهرها نشوند، خصوصاً از زمانی که ممیز می & shy;شوند به ویژه در سه موقع حساس و مهم: چنان & shy;چه در قرآن کریم آمده است: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَ حِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ﴾ [39] ای کسانی که ایمان آورده & shy;اید! آن & shy;هایی که سرپرستی & shy;شان به عهده & shy;ی شما است و آن & shy;هایی که به سن بلوغ نرسیده & shy;اند، در سه وقت، هنگام وارد شدن به اتاق شما باید اجازه بگیرند: ۱. پیش از نماز صبح ۲. و (هنگام استراحت) نیمروز هنگامی که لباس & shy;های (معمولی) خود را بیرون می & shy;آورید ۳. و بعد از نماز عشاء. چه زیباست که والدین فرزندان را به آداب اسلامی و انسانی آشنا کرده، آنان را از پرتگاه & shy;های سقوط حفظ کنند و با این گونه الگو پروری سرنوشت سالم جامعه را رقم بزنند تا عفت عمومی پایدار گردد. توجه: برخی از بازی & shy;های کامپیوتری را طوری ساخته & shy;اند که در جاهای حساس آن، برنامه & shy;های دین & shy;ستیزی، خدا & shy;ستیزی، فداست & shy;زدایی، یا صحنه & shy;هایی فجیع و خلاف عفت را آورده & shy;اند تا کودکان را ناخودآگاه به سوی بی & shy;دینی و مفساد اخلاقی و... سوق دهند؛ لذا والدین باید بیدار باشند و درست مدیریت کنند که فرزندانشان شکار نشوند.

آموزش توحیدی کودک همراه با لطف و محبت
عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا أَدَبَ مَعَ عَصَبِي.» [40] هیچ ادب و فرهنگی با خشم و غضب مفید نیست.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ رَبَّى صَغِيرًا حَتَّى يَقُولَ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» لَمْ يُحَاسِبْهُ اللَّهُ.» [41] هرکس کودکی را تربیت کند تا «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بگوید، خداوند از او حسابرسی نمی & shy;کند.

در بیان زیبایی از امام محمد باقر یا امام صادق علیهما السلام فشرده & shy;ی آموزش هفت مرحله & shy;ای کودک این گونه عالی و زیبا مطرح شده است:

عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا بَلَغَ الْغُلَامُ ثَلَاثَ سِنِينَ يُقَالُ لَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: قُلْ: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ثُمَّ يُتْرَكُ...» [42] امام محمد باقر یا امام صادق علیهما السلام: «هرگاه پسر بچه & shy;ی به سه سالگی برسد برایش دستور داده شود تا هفت بار «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بگوید، سپس به حال خودش وا گذاشته شود، تا سه سال و هفت ماه و ده روزش فرا رسد آن & shy;گاه برایش فرمان داده شود، تا ۷ بار «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ» را بگوید... یعنی هفت مرحله & shy;ی این آموزش به این ترتیب ارائه شود:

۱. در ۳ سالگی، ۷ بار «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» را به زبان جاری کند.
۲. در ۳ سال و ۷ ماه و ۱۰ روز، ۷ بار «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» بگوید.
۳. در ۴ سالگی، ۷ بار «صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ» بگوید.
۴. در ۵ سالگی، با شناخت دست راست و چپش، او را متوجه قبله کرده دستور سجده را به او بدهید.
۵. در ۶ سالگی تا هفت سالگی روش نماز خواندن، رکوع و سجده را به او بیاموزید. [تا آماده & shy;ی نماز خواندن تمرینی شود].
۶. آن گاهی که ۷ ساله شد، به او فرمان داده شود تا صورت و دست & shy;هایش را بشوید (و به روش وضوگرفتن آشنا شود) سپس دستور داده شود تا نماز بخواند.

۷. تا فرا رسیدن ۹ سال که وضو و نماز کامل را فرا گیرد، آن & shy;گاه نماز را به & shy;پا دارد. و اگر در انجام نماز کوتاهی کرد و به وظیفه & shy;ی عبادت تمرینی خویش عمل نکرد مستحق تنبیه خواهد شد.

با پیمودن این ۷ مرحله ی نورانی، آموزش معنوی برای کودک نهادینه و ثمربخش می & shy;گردد. در پایان این روایت زیبا و نورانی، نتیجه & shy;ی پربار این کلاس و حیات این گونه بیان شده است: «...فَإِذَا تَعَلَّمَ الْوُضُوءَ وَ الصَّلَاةَ عَقَرَ اللَّهُ لِوَالِدَيْهِ» [43] هرگاه کودک وضو و نماز را کاملاً فراگیرد، خداوند، والدین او را از آمرزش خویش بهره & shy;مند می & shy;فرماید.»

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ عَلَّمَ وَلَدًا لَهُ الْقُرْآنَ قَلَدَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ يَقْلَادُو بِعَجَبٍ مِنْهُ الْأَوْلَادُونَ وَالْآخِرُونَ» [44] هر کس به فرزندش قرآن آموزش دهد، در روز قیامت خدای سبحان، گردن بندی به گردن او آویزد که خلق اولین و آخرین [همه ی مردم جهان] از آن شگفت زده شوند.

عَنْ النَّبِيِّ الْأَكْرَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «إِجْعَلُوا لِيُتُوتَكُمْ تَصِيًّا مِنَ الْقُرْآنِ قَابًا أَلْبَيَّتَ إِذَا فَرَّ فِيهِ تُسَيَّرَ عَلَى أَهْلِيهِ وَكَثْرَ خَيْرُهُ وَكَانَ سَكَاةً فِي زِيَادِهِ» [45] برای خانه shy&های خود از قرآن نصیب و بهره shy&ای قرار دهید؛ زیرا اگر در خانه shy&ای (قرآن) تلاوت شود، اهل خانه آرامش می shy&یابند، خیر و نیکی در آن افزایش می shy&یابد، و آن خانواده از نعمت shy&های فراوانی بهره shy&مند می shy&شوند.

عَنْ الْإِمَامِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «عَلِّمُوا صِبْيَانَكُمْ الصَّلَاةَ، وَخَدُّوهُمْ بِهَا إِذَا بَلَغُوا الْحُلُمَ» [46] به کودکان خویش نماز خواندن را بیاموزید و هرگاه بالغ شدند درباره shy&ی آن (نماز) بازخواست shy&شان کنید. [برخورد جدی نمایشید.]

خداوند به پیامبرش دستور می دهد تا خاندان خود را به نماز فرمان دهد: ﴿ وَ أَمْرٌ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَ أَصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ [47] خانواده shy&ای را به نماز دستور بده و خود نیز برای انجام آن شکلیا و پُراستقامت باش. فرمان دادن به کودکان برای انجام نماز در روایات مطرح شده است.

عَنْ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «مُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ، إِذَا بَلَغُوا سَبْعَ سِنِينَ، وَ أَضْرِبُوهُمْ عَلَى تَرْكِهَا، إِذَا بَلَغُوا تِسْعًا» [48] هرگاه کودکان شما به ۷ سالگی برسند به نماز فرمان shy&شان دهید [برای عبادت تمرینی] و هرگاه به ۹ سالگی رسیدند، اگر نماز را ترک کردند، [با توجه به مراحل تربیتی و رعایت دستور اسلام] تنبیه شان کنید. « [البته تنبیه بدنی تا حدی است که موجب دیه نشود و...].

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِأَمْتِنَالِ الْأَوَامِرِ وَ أَجْتِنَابِ النَّوَاهِي، فَذَلِكَ وَقَايَةَ لَهُمْ مِنَ النَّارِ» [49] به فرزندان خود فرمان دهید که دستورات (خدا) را پیروی کنند، و از آن shy&چه که (خدا) نهی کرده است بپرهیزند؛ که این مایه shy&ی باز داشته شدن آنان از آتش [جهنم] است.

ضمن این shy&که آشنا نمودن فرزندان با نیازها و شرایط زمان خودشان از توصیه shy&های مهم دین اسلام و اهل بیت (علیهم السّلام) می shy&باشد.

عن الاميرالمومنين علي عليه السلام: لا تقسروا اولادكم على ادابكم فانهم مخلوقون لزمان غير زمانكم. [50] فرزندانان را به انجام آداب خودتان اجبار نکنید؛ زیرا آنان برای زمانی، غیر از زمان شما آفریده شده اند. (فرزندان خود را با توجه به آداب زمان خودشان تربیت کنید) تعبیر دیگر این مطلب در وصیت حضرت امیر (علیه السلام) به امام حسن مجتبی (علیه السلام) است که می shy&فرماید: فرزند زمان خویشتن باش

و چه زیبا تبیین می shy&شود این فرمایش حضرت امیر(علیه السلام) با حدیثی که امام صادق (علیه السلام) از پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآله وسلم) نقل نموده shy&اند: «الْعَالِمُ يَزْمَانِهِ لِاتِّهَجْمِ عَلَيْهِ الْوَأَيْسُ» [51] هر کسی که شرایط و مقتضیات زمانش را بشناسد، آماج اشتباهات قرار نمی shy&گیرد.

کودک و روحیه پرسشگری

کودکان با روحیه shy&ی دانش پژوهی، همواره از والدین خود سؤال می shy&کنند وظیفه والدین است که با دقت و حوصله به سؤالاتشان پاسخ دهند و آنان را راهنمایی کنند تا فرزندان بتوانند قله shy&های بلند دانش را فتح کنند و در بزرگسالی به مراتب بالای علمی برسند.

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ سَتَلَ فِي صَغَرِهِ أَجَابَ فِي كِبَرِهِ» [52] کسی که در کودکی پرسش shy&گر باشد، در بزرگسالی به پرسش shy&ها پاسخ خواهد داد.

کودک آن shy&گونه که از نظر فیزیکی بزرگ می shy&شود، از نظر روانی، موقعیتی، عملی و مدیریتی هم، باید بزرگ شود؛ یعنی بزرگ پروریده شود تا بر جامعه بزرگی کند و این بستگی دارد به ساختن شخصیت کودک؛ بنابراین باید در کودکی دانش و کمال بیاموزد، سخت کوش، صبور، خردمند، بردبار و از سجایای خوب اخلاقی برخوردار باشد، تا بزرگی کند. در این باره روایات فراوانی وجود دارد.

عَنْ سَيِّدِنَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الْإِمَامِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ لَمْ يَتَعَلَّمْ فِي الصَّغَرِ، لَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الْكِبَرِ» [53] هر که در کودکی نیاموخت [دانش بدست نیاورد] در بزرگسالی پیشرو و پیش shy&آهنگ نخواهد شد [چون از دانش و بینش سالم بی shy&بهره است و قدرت بزرگی کردن را نخواهد داشت، زیرا از جاهل و نادان کار مناسب و در خور shy&شأن ساخته نیست.]

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ لَمْ يُجْهِدْ نَفْسَهُ فِي صَغَرِهِ لَمْ يَنْبُلْ فِي كِبَرِهِ» [54] هرکه در کودکی رنج نکشد و برای تربیت خود تلاش نکند، در بزرگسالی به سروری و بزرگی [و جایگاه بلند] نمی shy&رسد.

پرتویی از حقوق فرزندان

دختر و پسر دسته گل shy&shy؛ های یک باغ می shy&shy؛ باشند انسان عاقل و با فرهنگ نباید پسران را بهتر از دختران بدانند. از نظر مکتب اسلام دختران حتی ارزنده shy&shy؛ تر از پسران قلم shy&shy؛ داد شده اند.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْبَنَاتُ حَسَنَاتٌ وَالْبَنُونَ نِعْمَةٌ وَالْحَسَنَاتُ يُتَابُ عَلَيْهَا وَالنِّعْمَةُ يُسْأَلُ عَنْهَا.» [55] دختران حسنه و نیکی shy&shy؛ هایند و پسران نعمت (ها) برای حسنه و نیکی پاداش داده می shy&shy؛ شود و از نعمت (ها) سؤال می shy&shy؛ شود.

از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده است: «کسی که از بازار یا سفر هدیه shy&shy؛ ای برای خانواده shy&shy؛ اش بیاورد، همانند کسی است که صدقه shy&shy؛ ای برای نیازمندان بیاورد، و سزاوار است که پیش از مردان و پسران، تحفه را برای زنان و دختران بدهند؛ زیرا کسی که دختری را خوشحال کند، گویا یکی از فرزندان اسماعیل را آزاد ساخته است. و کسی که چشم پسری را روشن سازد، گویا از خوف خدا گریسته است؛ و هرکه از بیم خدای تعالی بگرید خداوند او را در باغ shy&shy؛ های بهشت جایگزین خواهد فرمود.» [56]

shy&shy؛ shy&shy؛ عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: «إِنَّ فِي أَلَجَّتِهِ دَارًا يُقَالُ لَهَا دَارُ الْفَرْحِ لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا مَنْ قَرَّحَ الصَّيَّانَ.» [57] در بهشت خانه shy&shy؛ ای است که آن را «خانه shy&shy؛ ی شادمانی» می shy&shy؛ گویند. تنها کسی به این خانه وارد می shy&shy؛ شود که کودکان را شاد کند.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَبَّلَ وَلَدَهُ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً وَ مَنْ قَرَّحَهُ قَرَّحَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ...» [58] هر که فرزندش را ببوسد، خدای سبحان برایش پاداش و ثواب ثبت می shy&shy؛ کند؛ و هر که فرزندش را خوشحال کند، خدا او را در روز رستاخیز شادمان و خوشحال خواهد فرمود.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَكْبَرُوا مِنْ قَبْلِهِ أَوْلَادِكُمْ، فَإِنَّ لَكُمْ يَكُلُّ قَبْلَهُ دَرَجَةً فِي أَلَجَّتِهِ مَسِيرَةَ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ.» [59] هر چه بیشتر فرزندان shy&shy؛ تان را ببوسید، زیرا برای هر بوسیدن، جایگاهی در بهشت از آن شماست به گستره shy&shy؛ ی پانصد ساله راه.

عَنْ مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «قَبْلَةُ أَوْلَادِكُمْ رَحْمَةٌ.» [60] بوسیدن فرزند (ما به shy&shy؛ ی) رحمت است. کودک و بوسیدن نامحرم

اسلام برای حفظ ارزش shy&shy؛ ها و مقررات دینی برنامه shy&shy؛ های پیشگیری فراوانی دارد تا بنای معنویت بشر را محکم نماید، همانند در آغوش گرفتن و بوسیدن کودکان، که برای آن حد و مرزی را اعلام کرده است.

عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْكَاظمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِذَا أَتَتْ عَلَى الْجَارِيَةِ سِتٌّ سَيْنِينَ لَمْ يَجُزْ أَنْ يُقِيلَهَا رَجُلٌ لَيْسَتْ هِيَ بِمَحْرَمٍ بِهِ وَ لَا يَضْمُهَا إِلَيْهِ.» [61] زمانی که دختری شش ساله شود، جایز نیست که مردی نامحرم او را ببوسد یا او را در آغوش بگیرد.

با توجه به شخصیت، نیاز shy&shy؛ ها، ضرورت shy&shy؛ ها و خواسته shy&shy؛ های مشروع و معقول، دختران و پسران از برخی حقوق مشترک و برخی حقوق مختص برخوردارند. چنان shy&shy؛ چه در روایات اسلامی فراوان مطرح شده است.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ إِذَا كَانَ ذَكَرًا أَنْ يَسْتَفِرَّهُ أُمَّهُ وَ يَسْتَحْسِنَ إِسْمَهُ وَ يُعَلِّمَهُ كِتَابَ اللَّهِ، وَ يُطَهِّرَهُ وَ يُعَلِّمَهُ أَلْسِيَّاحَةَ...» [62] حق پسر بر پدر این است که مادرش را گرامی دارد، نام نیکو برای او انتخاب کند، کتاب خدا «قرآن مجید» را به او آموزش دهد، پاکدامن و باتقوی نگاهش دارد، و به او شنا بیاموزد و ... .

در روایتی از آن حضرت آمده است که: «خواندن و نوشتن، شناکردن و تیر اندازی را برای پسر آموزش دهد و جز غذای حلال برای او فراهم نکند.» [63] [از نظر معنوی، سالم و از نظر ظاهری، هنرمند باید بار آورد.]

پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم درباره shy&shy؛ ی حقوق دختران این گونه می shy&shy؛ فرماید: «وَ إِنْ كَانَتْ ائْتَى أَنْ يَسْتَفِرَّهُ أُمَّهَا وَ يَسْتَحْسِنَ إِسْمَهَا وَ يُعَلِّمَهَا سُورَةَ التَّوْرِ، وَ لَا يُعَلِّمَهَا سُورَةَ يُوسُفَ وَ لَا يُنَزِّلُهَا الْعُرْفَ وَ يُعَجِّلَ سِرَاحَهَا إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا.» [64] حق دختر بر پدرش این است که مادرش را گرامی دارد، نام شایسته برایش برگزیند، سوره shy&shy؛ ی نور را بر او بیاموزد و [ریزه shy&shy؛ کاری shy&shy؛ های عاطفی و شهوانی] سوره shy&shy؛ ی یوسف را به او بیاموزد، در اتاق shy&shy؛ های طبقات بالا [در معرض دید بیگانگان] منزلش نهد و او را [در موقع مناسب و مشروع] سریع shy&shy؛ تر به خانه shy&shy؛ ی شوهرش روانه کند.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم درباره shy&shy؛ ی پسران هم فرموده است: «... وَ يُزَوِّجُهُ إِذَا بَلَغَ.» [65] ... هرگاه بالغ شد، همسرش دهد.

در روایتی از امام صادق علیه السلام که حقوق فرزند را بیان فرموده است، آمده است: «... وَالْمُبَالَغَةُ فِي تَأْدِيبِهِ.» [66] و در ادب آموزی فرزند، فراوان بکوشد و تلاش کند.

عَنْ الْإِمَامِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «وَ أَمَّا حَقُّ وَلَدِكَ، فَتَعَلَّمَ أُمَّهُ مِنْكَ وَ مُصَافً إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا يَخَيْرُهُ وَ شَرَّهُ...» [67] اما حق فرزندت این است که او را از خود بدانی [او از تو و از وجود توست] و بدانی او با خوب و بدش در این دنیا هم shy&shy؛ ی پیوند توست، تو بر او ولایت داری و برخی از مسئولیت shy&shy؛ های تو از این قرار است: الف) به

خوبی ادب و تربیتش کنی. ب) به سوی پروردگارش هدایت کنی. ج) در طاعت خدای سبحان یاری shy&shy؛ اش کنی، آن

گاه بدان که در برابر این مسئولیت پاداش و یا مجازات خواهی داشت... .
فشرده shy&؛ می‌طلب این که حقوق فرزندان بر والدین فراوان و بی shy&؛ نهایت ارزنده و سرنوشت shy&؛ ساز است. و بدون تردید سرآغاز شکل shy&؛ گیری جامعه سالم و ایجاد مدینه shy&؛ ی فاضله، رعایت حقوق همه shy&؛ جانبه در کانون خانواده و سپس مدرسه، دانشگاه، ادارات و سطح جامعه است. و اگر به این حقوق و وظایف عمل نشود چه ضررهای جبران ناپذیری که در دنیا و آخرت متوجه انسان خواهد شد.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَفَى يَالْمَرْءَ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَغُولُهُ.» [68] امام صادق علیه السلام: در گناهکاری مرد همین بس که خانواده shy&؛ ی خویش را ضایع سازد. [و حقوق shy&؛ شان را رعایت نکند یا گمراه shy&؛ شان نماید].
مسلمان وارسته در تمام حالات می shy&؛ کوشد تا خوب سخن بگوید و حتی در موقع خشم و غضب از فحش و دشنام اجتناب می shy&؛ کند، در کانون گرم و نور shy&؛ افزای خانواده باید مؤدب سخن گفت تا در جامعه این روش خدایسندانه بیشتر رواج پیدا کند. خدای سبحان می shy&؛ فرماید: (... وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا...) [69] ﴿ و با مردم خوب و نیکو سخن بگویند... ﴾

عَنْ الامامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَيُّمَا رَجُلٍ دَعَا عَلَى وَلَدِهِ أَوْ رَتَهُ أَلْفَقَرُ» [70] هرکسی که برای فرزندش نفرین و دعای بد کند به مصیبت فقر و تنگدستی گرفتار خواهد شد.

نحوه تربیت کودک در سه دوره هفت ساله
رسول shy&؛ خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) مراحل تربیت کودک را به سه دوره هفت ساله تقسیم کرده، فرمودند: «الولد سيّد سبع سنين و عبد سبع سنين و وزير سبع سنين.» [71] هفت سال اول دوران آقایی کودک است، هفت سال دوم دوران اطاعت [از مریبان] است و هفت سال سوم دوران وزارت و همکاری است. از نظر رسول shy&؛ خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) هفت سال اول زندگی فرزند، دوران سیادت و سروری کودک است بدین معنا که کودک در هفت سال آغازین زندگی باید در خانواده آقایی و فرماندهی کند، از این shy&؛ رو هر چه می shy&؛ خواهد در صورتی که برای او زیانبار نباشد و در توان پدر و مادر باشد، حتی shy&؛ المقدور باید تأمین گردد. این دوره که دوره خودمداری است، دورانی است که کودک باید آزاد باشد و مسئولیتی متوجه او نشود، از این رو در روایات آمده shy&؛ است که هفت سال اول، کودک را برای بازی رها سازید. [72] از نظر ایشان (صلی الله علیه وآله وسلم) هفت سال دوم زندگی فرزند، دوره اطاعت و فرمانبرداری است. حالت عبودیت و بندگی کودک نسبت به پدر و مادر نتیجه همان اعتمادی است که در هفت سال آغاز زندگی نسبت به آنها پیدا کرده است. پیدایش این حالت در کودک با عنایت به این که این ایام دوران تعلیم و تربیت اوست فوق shy&؛ العاده برای سازندگی او اهمیت دارد.

پس از سپری شدن هفت سال دوم زندگی کودک، دوران وزارت او در خانواده فرا می shy&؛ رسد. این مرحله، مرحله شکوفایی فکری و خودمدیری است که در این مرحله عواملی چون مشورت و تبادل افکار می shy&؛ تواند در رشد عقلی جوان نقش مؤثری ایفا کند. این دوره ایجاب می shy&؛ کند که او همانند وزیر خانواده مورد مشورت قرار گیرد و کارهایی که از او برمی shy&؛ آید به وی واگذار گردد تا مسئولیت shy&؛ پذیر شود و بدین shy&؛ سان مسئولیت خانواده در تعلیم و تربیت کودک به پایان می shy&؛ رسد.

چکیده shy&؛ ی برنامه shy&؛ های سه هفت سال
از منظر دین اسلام و علوم تجربی در دوره shy&؛ های مختلف سه هفت سال برنامه shy&؛ های متنوعی برای فرزندان مطرح شده است که چکیده shy&؛ ی آن به این شرح ارائه می shy&؛ شود:
الف: برخی برنامه shy&؛ ها در ۷ سال نخست، از این قرار می shy&؛ باشند:

۱. بازی shy&؛ های سالم، سودمند و آموزنده.
۲. شوخی، جست و خیز و تلاش (ورزش طبیعی، مناسب و ارزنده).
۳. ناز و نعمت؛ عشق و محبت، احترام و رشد شخصیت کودک.
۴. آسایش در آغوش خانواده، پدر، مادر و...
۵. آزادی در خانواده و تقویت روحیه shy&؛ ی آزاد منشی، استقلال و...
ب: برخی برنامه shy&؛ ها در ۷ سال دوم عبارتند از:
۱. آموختن علم و دانش در برنامه shy&؛ های دانش shy&؛ آموزی کلاسیک.
۲. همراه و همدم پدر و مادر بودن و...
۳. اطاعت و فرمان shy&؛ برداری از والدین و...
۴. ادب shy&؛ آموزی و خودسازی کودک در کانون خانواده و مدرسه.
۵. رشد علمی ویژه و مطالعات جنبی و ایجاد نظم در زندگی و...
۶. به shy&؛ دست آوردن کمال، هنر، ورزش shy&؛ های سالم و سودمند و...
ج: برخی برنامه shy&؛ ها در ۷ سال سوم به این شرح می shy&؛ باشند:
۱. آموختن دستورات دینی حلال و حرام.

۲. به shy& دست آوردن کار و کسب مناسب.

۳. انتخاب آگاهانه و مستدل دین اسلام و عقاید مذهبی و .

۴. سر و سامان دادن زندگانی سالم و آبرومندانه.

۵. برنامه shy& ریزی ازدواج و تشکیل خانواده و...

نتیجه shy&ی تربیت سالم یا ناسالم

امیرمؤمنان علی علیه السلام در یک بیان بسیار عالی نتیجه shy&ی تربیت سالم و سعادت گستر فرزند یا تربیت ناسالم او را این گونه به تصویر کشیده است.

عَنْ الْإِمَامِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «وَلَدُكَ رَيْحَانُكَ سَبْعًا، وَ خَادِمُكَ سَبْعًا ثُمَّ هُوَ عَدُوُّكَ أَوْ صَدِيقُكَ.» [73] فرزندت در ۷ سال [نخست] گل خوشبوی [باغ زندگی] توست؛ در ۷ سال [دوم] خدمت گزار توست؛ و از آن پس [اگر خوب تربیت نکرده باشی، یا از لقمه ی حرام به وجود آمده باشی، یا رفیق ناسالم داشته باشی] دشمن تو [و مایه ی ننگت] خواهد بود، [و اگر سالم بارآورده باشی باعث افتخار و سربلندی] و دوست تو خواهد بود.

تهیه و تدوین : سید محمود حسینی

منابع و مراجع و ZWJ&ZWJ; و أخذ

[1] - قرآن مجید

[2] - نهج البلاغه

[3] - اصول کافی و فروع کافی

[4] - من لا يحضره الفقيه

[5] - وسائل الشیعة

[6] - مستدرک rlm& الوسائل

[7] - الغدير

[8] - غررالحکم

[9] - مجموعه ورام

[10] - مفاتیح الحیاه

[11] - بحار الأنوار

[12] - كنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال

[13] - عوالی اللثالی

[14] - مكارم الاخلاق

[15] - تربیت فرزند از نظر اسلام

[16] - کلیات شیرین حکایت جامع التمثیل

[17] - البرهان فی تفسیر القرآن

[18] - المحجة البيضاء

[19] - شرح لمعه دمشقیه

[20] - سفینه البحار

[21] - شرح ابن ابی الحدید

[22] - سیری در تربیت اسلامی استاد تهرانی

[23] - سیره ابن هشام

[24] - کتاب مرتضی مطهری نگاهی به زندگی و مبارزات استاد شهید مطهری

[25] - جنگ مهدوی

[26] - المناقب

[27] - روضه الواعظین

[28] - تحف العقول

[29] - تربیه الاولاد

[30] - کتاب العیال

[31] - منهج التربیه

[32] - توحید مفصل

[33] - تاریخ یعقوبی

[34] - صد حکایت تربیتی

- [35] - کودک زیبای من
- [36] - کودک خود را بشناس
- [37] - ارمغان تربیت (ارمغان 3)
- [38] - سایت تبیان
- [39] - مفردات راغب
- [1] - نهج البلاغه، المجمع المفهرس، حکمت 339
- [2] - وسائل الشیعه 123:15
- [3] - بحار الانوار: ۲۸۰/۳
- [4] - سوره نحل آیه 78
- [5] - کودک زیبای من: ص ۱۸۴
- [6] - مستدرک الوسائل، ج 2، ص 619
- [7] - توحید مفضل، مجلس اول در خلقت انسان
- [8] - وسائل الشیعه: جلد ۱۵ / ص ۱۷۱ ؛ علل الشرائع : ۲۸ ؛ بحار الانوار ، ج 3، ص 103
- [9] - وسائل الشیعه، ج 15، ص 175
- [10] - وسائل الشیعه: ۱۷۷/۱۵؛ فروع کافی: ۹۲/۲. ص: ۸۱
- [11] - صد حکایت تربیتی برگرفته از کتاب مرتضی انصاری، زندگانی و شخصیت انصاری، ص 57
- [12] - وسائل الشیعه، ج 15، ص 188
- [13] - وسایل الشیعه: ۱۸۹/۱۵؛ فروع کافی: ۹۲/۲
- [14] - بحار الانوار: ۹۶/۱۰۴. مکارم الاخلاق: ۲۵۶ و عیون الاخبار: ۲۴/۲
- [15] - بحار الانوار: ۹۶/۱۰۴. مکارم الاخلاق: ۲۵۶
- [16] - تربیت فرزند در اسلام ص 89
- [17] - کودک خود را بشناس، ص 50
- [18] - ارمغان تربیت (ارمغان 3) صفحه 86
- [19] - مستدرک الوسائل، ج 3، ص 80
- [20] - مستدرک الوسائل، ج 3، ص 82
- [21] - وسائل الشیعه / ج ۱۵ / ص ۲۰۲ من لایحضره الفقیه ، ج 3 ، ص 482
- [22] - الکافی : 4/50/6 وسائل الشیعه، ج 5، ص 126
- [23] - بحار الانوار جلد 43 / ص ۲۸۵
- [24] - المحججه البیضاء: جلد 3 ص 366
- [25] - المناقب: جلد 2 ص 38
- [26] - مجموعه ورام (تنبيه الخواطر و نزهة النواظر ج 2&؛ ص 122) ، منتخب میزان الحکمه: 254
- [27] - مستدرک الوسائل: ۶۲۶/۲
- [28] - وسائل الشیعه: ۲۰۱/۱۵؛ فروع کافی: ۶۵/۲
- [29] - همان و من لایحضره الفقیه: ۱۵۷/۲
- [30] - بحار الانوار: 32/17
- [31] - تاریخ یعقوبی: ۳۲۰/۱
- [32] - مستدرک الوسائل: 625/2
- [33] - کنز العمال: ۴۵۳۴۹
- [34] - کنز العمال: ۴۵۳۵۰
- [35] - منهج التریبه: ۳۱۲
- [36] - مستدرک الوسائل: ۶۲۶/۲
- [37] - غرر الحکم: ۴۰۶۹
- [38] - التحريم؛ ۶۶
- [39] - سوره ی نور آیه: ۵۸
- [40] - غرر الحکم: ۳۶۱/۶
- [41] - کنز العمال: ... ۴۵۶؛ مجمع الزوائد: ۱۵۹/۸
- [42] - وسائل الشیعه: ۱۹۳ / ۱۵؛ امالی شیخ صدوق: ۲۳۵
- [43] - همان (وسائل الشیعه: ۱۹۳ / ۱۵؛ امالی شیخ صدوق: ۲۳۵)
- [44] - کتاب العیال: ۴۷۸/۱

- [45] - وسائل الشيعه: ٨٥١/٤؛ عدة الداعي: ٢٦٩
- [46] - مستدرک الوسائل: ٦٢٤/٢
- [47] - طه: ١٣٢
- [48] - مستدرک الوسائل: ٦٢٤/٢
- [49] - تربيہ الاولاد: ١٣١/١
- [50] - شرح نهج & rlm; البلاغه، ابن ابى الحديد، ج 20، ص 267
- [51] - تحف العقول: ٣٥٦
- [52] - غررالحکم: ٨٢٧٣
- [53] - غررالحکم: ٨٩٣٧
- [54] - غررالحکم: ٨٢٧٢
- [55] - وسائل الشيعه: ١٠٣/١٥؛ ثواب الاعمال: ١٠٩
- [56] - مکارم الاخلاق: ٢٥٤
- [57] - کنز العمال: ١٧٠/٣
- [58] - وسائل الشيعه: ١٥/١٩٤. فروع کافي: ٩٥/٢
- [59] - همان و روضه الواعظين: ٣٠٨
- [60] - بحار الانوار: ١١٢/٢٣
- [61] - وسائل الشيعه: ٢٨/٥
- [62] - وسائل الشيعه: ١٥/١٩٩؛ فروع کافي: ٩٤/٢
- [63] - کنز العمال ج: ٤٥٣٤٠
- [64] - وسائل الشيعه: ١٥/١٩٩؛ فروع کافي: ٩٤/٢
- [65] - مستدرک الوسائل: ج ٦٢٥/٢
- [66] - بحار: ٢٣٦/٧٨
- [67] - مستدرک الوسائل: ٦٢٥/٢
- [68] - وسائل الشيعه: 15/ 251
- [69] - البقره: 83
- [70] - بحار: 77/99/104
- [71] - وسائل الشيعه، ج 21، ص 476 و مکارم الاخلاق، ص 222
- [72] - وسائل الشيعه، ج 21 ص 473-475 و بحار الانوار، ج 101، ص 95
- [73] - شرح ابن ابى الحديد: ٣٤٣/٢٠